

Malthus'un Nüfus Teorisinin Biyoloji-İdeoloji Ekseninde Eleştirisi

Çağlar KARACA*

Makale Geliş / Recieved: 17.10.2022
Makale Kabul / Accepted: 05.12.2022

Öz

Thomas Robert Malthus (1766-1834) evrim kuramı gibi bilimsel gelişmelerden yoksullukla ilgili politikalara değin birçok alanı etkileyen bir nüfus teorisi ortaya atmıştır. Bu teoriye göre, nüfus katlanarak artarken, nüfusu besleyen kaynaklar aritmetik oranla artar. Bu dengesizlik aşırı bir nüfus artışını beraberinde getirecek, böylece kıtlık, savaşlar, salgın hastalıklar gibi nedenler sonucunda fazla nüfusun yok olması kaçınılmaz olacaktır. Malthus, öngördüğü bu soruna karşı ahlaki çözümler önermiştir. Malthus'un teorisi Darwin'i etkilemiş, Sosyal Darwinizm Malthusçu ilkeyi biyoloji ve toplumun ortak bir yasası olarak ele almıştır. Marksistler Malthus'un ekonomi ve toplumla ilgili savlarını, doğa bilimci Kropotkin ise Darwin'in kuramının Malthusçu ve rekabet odaklı temellerini yoğun bir şekilde eleştirmiştir. Makalede, biyoloji ile sosyal bilimler arasındaki bu etkileşimlerin ideoloji odaklı bir eleştirisi sunulmaktadır. Sosyal bilimlerdeki ve biyolojideki sözü edilen yaklaşımlar rekabet ve yardımlaşma kavramlarını farklı farklı yorumlamaktadır, oysa bu kavramların kendisi insanın toplumsal varlığına ilişkindir ve bu nedenle biyolojiye uygulandıklarında belirli yanlı yorumlara zemin hazırlayacaklardır. Bu eleştiri, biyolojik determinizmin toplumsal kuramları etkileyebildiği gibi, aynı şekilde insan ve toplum temelli teorilerin ve hatta belirli kavramların biyolojideki kuramsal yaklaşımları etkileyebildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Malthus, Malthusçuluk, Sosyal Darwinizm, Evrim Teorisi, Doğal Seçilim, Kropotkin, Marksizm..

* Öğr. Gör. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü, kcaraca@kastamonu.edu.tr, 0000-0002-4059-6916.

Künye: KARACA, Çağlar (2022). Malthus'un Nüfus Teorisinin Biyoloji-İdeoloji Ekseninde Eleştirisi, *Dört Öge*, 22, 99-117. <http://dergipark.gov.tr/dortoge>.

Critique of Malthus' Theory of Population Based on the Biology-Ideology Relationship

Abstract

Thomas Robert Malthus (1766-1834) developed a theory of population, which influenced various areas including scientific discoveries such as evolutionary theory and policies on poverty. According to this theory, the population grows exponentially, whereas the food supply that feeds the population grows on a linear basis. This imbalance would lead to overpopulation, so it is inevitable that the surplus population will die out due to famine, wars, diseases, etc. Malthus proposed moral solutions to this problem. Malthus' theory had an influence on Darwin, and Social Darwinism considered the Malthusian principle as a common law of society and biology. Marxists criticized Malthus' theses on economy and society heavily, and the naturalist Kropotkin criticized the Malthusian basis of Darwin's theory in a similar vein. In this paper, a critical analysis of these mutual influences between biology and social sciences is offered by focusing on ideology. These approaches in biology and social sciences contextualise competition and mutual aid in different ways. However, these concepts would lead to biased interpretations when applied to biology, as they are about the social existence of humans. This criticism demonstrates that not only biological determinism might influence social theories, but also social theories and even certain concepts might influence theoretical approaches in biology.

Keywords: Malthus, Malthusianism, Social Darwinism, Theory of Evolution, Natural Selection, Kropotkin, Marxism.

1. Giriş

İngiliz din adamı ve ekonomist Thomas Robert Malthus'un (1766-1834) öne sürdüğü nüfus teorisi, Darwin'in görüşlerini etkilemiş, yoksullukla ilgili politikaların belirlenmesinde rol oynamış ve 20. yüzyıldan itibaren yapılan nüfus tartışmalarında ele alınan temel tezlerden biri olmuştur. Malthus aşırı nüfusun tarih boyunca süren bir problem olduğunu ilan ederek biyolojik bir savı topluma uygulamakta ve insanlık tarihinin geneline uygulanan bir varsayım haline getirmektedir. Bu nedenle gerek toplumun gelişimi, gerek insanın biyolojik varlığıyla ilgili, hatta yaşam bilimlerinin genel ilkeleriyle ilgili birçok mesele Malthus'un savlarıyla yakından bağlantılıdır. Malthus'un nüfus teorisi kapsamında sorulabilecek sorulardan bazıları şunlardır: Türlerin hayatta kalmasını ve evrimini belirleyen genel yasalar var mıdır? Eğer bu tür yasalar varsa Malthusçu prensip bu bağlamda değerlendirilebilir mi ve toplum nüfus ilkesinden nasıl etkilenmektedir? Bir başka deyişle, insanın toplumsal varlığı konusunda biyolojik belirlenimden söz edebilir miyiz? Yoksa toplumun gelişimi kendine özgü ilkelere mi tabidir? İnsan türünün organik ve toplumsal varlığını bir bütün olarak nasıl yorumlamalıyız? Ekonomi ile nüfus arasında ne tür ilişkiler bulunmaktadır?

Bu soruları Malthus'un teorisi bağlamında irdeleyen, bu anlamda Malthus'un nüfus teorisinin geçerliliğini toplumsal ve felsefi açılardan sorgulayan çok sayıda çalışma mevcuttur (Burkett, 1998; Ehrlich, 1983; Galor ve Moav, 2002; Güneş, 2009; Harvey, 1993; Osborn, 1949; Rosenberg, 2000; Vogt, 1949; Wrigley, 1988). Bu tür büyük sorunlar temelinde düşünülecek olursa, Malthus'un öne sürdüğü nüfus ilkesi daha genel bir Malthusçuluk düşüncesi ve bu akım üzerinden gerçekleştirilen tartışmalarla (neo-Malthusçuluk) yakından bağlantılıdır. Malthus'un düşüncelerinin bir bütün olarak analizi ise anakronik okumaların önüne geçmek adına dönemin koşullarının göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Yine de tarihsel koşulları gözetken yaklaşımlarda dahi Malthus'un kuramı ve toplumsal duruşu konusunda birbirine zıt yorumlar söz konusudur: Marx (1867/2021) Malthus'un toprak sahiplerinin çıkarlarını savunan bir gerici olduğunu, Petersen (1971) ise Malthus'un aslında liberalizme ve sosyal demokrasiye yakın olduğunu, bu anlamda Marksistlerin nüfus ilkesini yanlış yorumladığını ileri sürer. Bowler (1976) kendi haline bırakılan nüfus artışının sonucunda kıtlığın ve savaşların ortaya çıkışının kaçınılmaz olduğunu, bu bağlamda Malthusçu kuramın liberallerin savunduğu *laissez-faire*¹ felsefesinden ölçülü bir sapma olduğu kanısındadır.

Malthus'un doğru yorumlanması tarihin ve düşünce tarihinin iyi irdelenmesini gerekli kılmakla birlikte, onun nüfus teorisini etkileyen ideolojik unsurların belirlenmesi biyoloji, ekonomi veya tarih gibi disiplinlere özgü daha spesifik analizleri gerektirir. Bu bağlamda, bu makalenin odaklanacağı konu Malthus'un kuramının biyoloji ve toplum bilimleri ile olan etkileşiminin ideolojik boyutudur. Bilimsel kuramlar olguları ampirik verilere dayalı olarak nesnel bir temelde açıklama iddiasında olsa dahi bilim insanları kuramlarını ister istemez ait oldukları toplumsal koşulların etkisi altında geliştirirler. Bu anlamda belirli ideolojik etmenlerin ortaya atılan kuram üzerinde kaçınılmaz etkileri bulunacaktır. Ters yönde bir etki de söz konusudur. Öyle ki özellikle toplum bilimlerinde belirli kuramsal görüşler dönemin toplumsal ihtiyaçlarına ve dışsal ideolojik saiklere bağlı olarak yaygın kabul görebilirler. İdeolojinin kurama etkisi az veya çok olabilir. Bu etkileri bertaraf etmek adına bilimsel kurama yönelik yine bilimsel temeldeki eleştiri, ilgili savların doğru değerlendirilmesinde önemli rol oynayabilir. Makalede amaçlanan bu türden bir ideoloji eleştirisidir.

2. Malthus'un Nüfus Teorisinin Etkileri

Malthus'un nüfus ilkesi özetle şu şekildedir: Nüfus geometrik oranla, yani katlanarak artarken, nüfusu besleyen kaynaklar, yani toprağın üretkenliği aritmetik oranla artar (Malthus, 1798/1986, s. 4). Bu dengesizlik, aşırı bir nüfus artışını

1 Piyasa işleyişinin kendi haline bırakıldığında toplumsal harmoninin egemen olacağını öne süren ilke.

beraberinde getirecek ve bir süre sonra fazla nüfusu doyuracak yeterli besin kaynağı bulunamayacak, böylece kıtlık, savaşlar, salgın hastalıklar gibi nedenler sonucunda bu fazla nüfusun yok olması kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle, aşırı nüfusun bu olumsuz sonuçlarından kaçınmak isteniyorsa, üremenin kontrol altına alınması gerekir.

Aslında, Malthus'un bu savı ampirik açıdan oldukça zayıftır. Malthus, o dönemde ABD'deki nüfus değişiminin nüfusun geometrik artışına örnek olarak gösterilebileceği iddiasında bulunmuştur, fakat ABD'ye ilişkin istatistikler nüfusun yaklaşık 25 yılda 2 kat artacağını savunan Malthus'u tam olarak desteklemediği gibi, Malthus bu dönemde bu ülkeye yönelik yoğun göçün etkisini gözardı etmektedir (Buchholz, 2021, s. 56-59). Besin üretimindeki artışın oranı ise Malthus'un kendisinin de vurguladığı gibi yalnızca varsayımsaldır; öyle ki Malthus (1798/1986) aritmetik oranlı artıştan daha fazlasının beklenemeyeceğini doğrudan bir veriye dayanmaksızın ileri sürmüştür. Malthus artan nüfusun sorumlusu olarak yalnızca doğum oranlarına odaklanmış, gelişmiş ülkelerdeki düşen ölüm oranlarını ve teknolojinin üretkenlik artışına etkisini dikkate almayarak ampirik açıdan problemlerle dolu bir çıkarımda bulunmuştur (Barber, 2009, s. 62-63). Marx (1865) başka bir konuda yazdığı bir mektubunda Malthus'un nüfus üzerine denemesinin intihallerle dolu "sansasyonel bir broşürden" fazlası olmadığını belirtir. Benzer şekilde Meek (1953/2019, s. 41), Malthus'tan önce James Anderson ve David Ricardo gibi ekonomistlerin toprağın verimliliğinin sınırlı oluşunu "azalan getiri yasası" kapsamında ele aldığını, Malthus'un ise bu fikirleri aşırıldığını vurgular. Malthus'un geleceğe ilişkin öngörüsü de gerçekleşmemiştir: Malthus'un eserini kaleme aldığı tarihten 1970'li yıllara değin dünya nüfusu katlanarak artmış, 1 milyardan yaklaşık 4 milyara ulaşmıştır.

Tüm bu problemlere rağmen Malthus'un nüfus ilkesi nasıl olup da bu kadar yoğun ilgi görebilmiş ve zamana direnerek günümüze değin entelektüel cazibesini koruyabilmiştir? Malthus'un *Essay on the Principle of Population as it Affects the Future Improvement of Society* adlı ünlü eseri 1798 yılında yayınlanmıştır. Malthus'un temel tezinin hangi bağlamda ve ne amaçla sunulduğu dönemin tarihsel koşulları çerçevesinde anlaşılabilir. Malthus'un eserini yayımladığı tarih Fransız Devrimi'nin hemen sonrasındır. Bu yıllarda Fransa'da devrim İngiltere'de ise reform yanlıları toplumun tümünün refaha kavuşturulabileceğini savunuyordu. Muhafazakârlar ise toplumsal eşitsizliklerin kaçınılmaz olduğunu öne sürüyordu. Reformcular ile muhafazakârlar arasındaki tartışmalar hayli şiddetlenmişti (Meek, 1953/2019, s. 24).

Malthus ilgili eserini toplumun mükemmel bir forma doğru dönüştürülebileceğini savunan reformcu, anarşist ve faydacı filozof William Godwin'e karşı bir tepki olarak görüşlerini ortaya koyduğunu belirtmiştir. Ünlü denemesinin ilk baskısından itibaren bu türden reformcu görüşlere karşı çıkmış,

bu görüşlerin ütopyacı spekülasyonlar olduğunu belirtmiştir. Nüfus teorisini bu savlara karşı geliştirmiş, insanlığın açlık ve cinsellik dürtüleri ile rasyonel davranışlar arasında temel bir karşıtlık bulunduğunu iddia etmiştir (Petersen, 1971, s. 17-18). Denemesinin ikinci baskısından itibaren ise cinsel dürtünün aslında akıl tarafından kontrol altına alınabileceğini kabul etmiş, bu anlamda baştaki görüşünü bir nebze yumuşatmıştır. Malthus'un ahlaki bir kısıtlama olarak çocuk sayısının azaltılmasını önermiştir. Buna göre, bir erkek eşine ve çocuklarına bakabilecek bir duruma gelinceye dek evliliği ertelemelidir. Petersen (1971, s. 19), Malthus'un yaklaşımındaki bu değişimin onun analizini biyoloji ekseninden sosyoloji eksenine taşıması yolunda önemli bir adım olduğunu öne sürmüştür. Meek (2019, s. 29) ise bu yeni öneriyi rağmen Malthus'un nüfus teorisinin özünün aynı kaldığını vurgulamaktadır.

Malthus'un denemesi bilimsel görünümlü bir metin olmakla birlikte çağının ekonomik, dinsel ve felsefi tartışmalarına müdahale amacı taşımaktadır. Bu anlamda onun görüşleri tüm bu alanlarda önemli yankılar uyandırmıştır. Örneğin, 19. yüzyılda Chalmers (1836) Malthus'un görüşlerini doğal teoloji ile harmanlayarak nüfus artışı sonucunda yaşanan sıkıntıların toplumun kötü karakterli ve tembel unsurlarına yönelik ilahî bir cezalandırma olduğunu savunmuştur. Malthus'un toplumsal reform ve sınıf çatışmaları sahnesindeki asıl etkisi ise İngiltere'de 1834 yılı öncesinde uygulanan Yoksullar Yasası'na yönelik eleştirisi yoluyla gerçekleşmiştir. Bu yasa, işverenlerden gelirleri oranında kesilecek vergilerle yoksulların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlıyordu. Malthus ise böylesi bir yardımın üretilen toplam besin miktarı artmaksızın nüfusun artmasına yol açacağından, yoksulluk sorununu çözmek bir yana daha da kötüleştirileceğini, bu nedenle yoksulların üst sınıflardan yardım beklemeye hakkı olmadığını savunmuştur. Malthus, aynı zamanda açlık tehlikesinin emekçileri tembellik karşısında çalışmaya iteceğini vurgulamış, buna karşılık toplumun herkese iş bulmasının olanaksız olduğunu öne sürmüştür.

1834 yılında çıkarılan yeni Yoksullar Yasası daha önce sağlanan sosyal yardımları ortadan kaldırarak geliri yetersiz olan küçük üreticileri işlevlerine başvurmaya mecbur bırakmış, böylece tarım ve zanaat alanında iş görebilen herkes fabrikalarda çalışmak zorunda kalmıştır. Bu yeni yasanın çıkarılmasında Malthus'un fikirlerinin önemli bir etkisi olmuştur. Yasanın karşıtları bu yeni düzenlemeyi işçileri düşük ücretlere ve göçe mecbur bırakan Malthus önergesi olarak tanımlamıştır (Desmond, 1992). Yeni çıkarılan yasayla birlikte kırdan kente göç hızlanmış, böylece sanayi burjuvazisi ihtiyaç duyduğu ucuz emeği daha rahat temin edebilmiştir. Çoğunluğun sefaletinin kaçınılmazlığının bir toplum yasası şeklinde ifade edilmesi egemen sınıflara cazip geldiğinden, Malthus'un

nüfus teorisi sanayi burjuvazisinin çıkarlarını savunmak adına bir araç olarak kullanılmıştır (Meek, 1953/2019, s. 29-37).

Malthus'un teorisine yönelik en büyük tepki öncelikle Marx-Engels ve onların takipçilerinden gelmiştir. Marx (1867/2021) öncelikle tarih boyunca değişmez bir nüfus yasasının geçerli olmadığını, toplumsal gelişimin farklı aşamalarında farklı dinamiklerin geçerli olacağını vurgular. Kapitalist toplumda bir nüfus fazlası olduğu doğrudur, ancak bu fazla, emek-sermaye ilişkisinin dinamiklerine göre belirlenir. Bu ilişki sonucunda nispi artık nüfus ortaya çıkar. Marx'ın terimleriyle ifade edilecek olursa, sermaye birikimi arttıkça değişmeyen sermayenin² değişen sermayeye³ oranı artar. Bu durum emeğe yönelik talepte görece bir gerilemeye neden olur, öyle ki talep mutlak olarak artış gösterse bile bu artış değişmeyen sermayenin birikim hızını yakalayamaz. Emek-sermaye ilişkisinin bu dinamikleriyle birlikte nüfusun bir kısmı üretim sürecinin dışında kalır ve artık nüfus ortaya çıkar. Bu nedenle, soyut ve genel bir nüfus yasasının, ancak insan müdahalesinin olmadığı durumda bitkiler ve hayvanlar için geçerli olabileceğini öne sürer (Marx, 1867/2021, s. 610). Marx başyapıtı *Kapital*'de Malthus'un nüfus yasasına alternatif bir nüfus teorisi ortaya atmıştır (Runkle, 1961). Sonraki dönemde sosyalistler ekseriyetle nüfus planlamasını gerekli görmüş, fakat bunun Malthus'un önerdiği gibi ahlaki bir kısıtlama ile değil doğum kontrol yöntemleri aracılığıyla gerçekleştirilmesini savunmuşlardır. Bununla birlikte sosyalistler artan nüfusun yoksulluğun ve sınıfsal eşitsizliklerin temel nedeni olarak gösterilmesine karşı çıkmışlardır (Lenin, 1913; Nikitin, 2006, s. 99-100).

19. yüzyılda nüfusu büyük bir hızla artan Britanya'nın büyük şehirlerinde aşırı nüfus ve işsizlik gibi problemler başgösterdiğinden, bu ülkede Malthus'un teorisi oldukça etkili olmuştur. Fransada ise doğurganlık seviyesi diğer Avrupa ülkelerine göre daha erken bir tarihte azalmış, bu nedenle Malthus karşıtlığı burada baskın gelmiştir. Malthusçuluk 19. yüzyıl sonlarına doğru genel olarak etkisini yitirmiş, 20. yüzyılın ortalarından itibaren ise tekrar gündeme gelmiştir (Desrochers ve Hoffbauer, 2009, s. 38). Hatta dönem dönem neo-Malthusçuluk tanımlaması doğum kontrol yöntemlerinin teşvik edilmesiyle özdeşleşmiştir. Doğum kontrol yöntemlerinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla günümüzde açığa çıktığı üzere, insanların bilinçli bir tercih sonucunda çocuk sahibi olması doğum oranlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Öte yandan, çocuk yapma kararının alınması Malthus'un görüşünün aksine yalnızca ahlaki düzlemde ele alınabilecek bir konu değildir ve sosyo-ekonomik etmenlerle bağlantısı açısından incelenmelidir. Örneğin, sekülerleşme ve eğitim ve gelir

2 Değişmeyen sermaye, sermayenin üretim araçları, hammadde gibi üretim sırasında artı değer üretmeyen kısmıdır.

3 Değişen sermaye, artı değer üretimini sağlayan unsur olan emeğe yatırılan ücretlerin toplamıdır.

seviyesindeki artış ile düşük doğum oranları arasında küresel düzeyde korelasyon bulunmaktadır (Götmark ve Andersson, 2020).

Neo-Malthuşçu eserlerde yeryüzünün sınırlı kaynaklarının sınırsızca artan bir nüfusu besleyemeyeceği, bu nedenle nüfus artışına karşı önlem alınması gerektiği savı karşımıza çıkar. Bununla birlikte, bu eserlerde Malthus'un orijinal tezinin farklı yönlerine odaklandığı görülür: Teknolojinin ve besin üretiminin sanayi devrimiyle birlikte değişimi, enerji kaynaklarındaki sınırlılık, kıtlığın ve nüfus artışının gelişmiş ve gelişen ülkelerdeki farklı yansımaları ve nüfus artışının ekonomik büyümeyle ilişkisi bu eserlerin odaklandığı problemlerden bazılarıdır (Bardi, 2011; Ehrlich, 1983; Osborn, 1949; Hardin, 1968; Vogt, 1949). Bu konu çeşitliliğiyle birlikte, özü itibarıyla neo-Malthuşçu tezler genellikle özgün bir yan içermemektedir. Örneğin, Vogt (1949) Amerikan merkezli bir bakış açısı benimseyerek Çin ve Hindistan gibi ülkelerdeki nüfus artışını, hatta Birleşik Krallık'taki mevcut nüfusu dünya barışı için tehdit olarak görmüş ve buradaki insanların Amerikan yaşam tarzına asla erişemeyeceğini öne sürmüştür. Günümüzde neo-Malthuşçu kapsamda savunulan fikirlerde öjeni gibi daha kökten uygulamalar genellikle budanmış olsa da tarihsel olarak baktığımızda bu fikirlerin Sosyal Darwinizm'in⁴ bir uzantısı olarak gelişim gösterdiğini görürüz. Darwin'in akrabası ve ilk Sosyal Darwinistlerden olan Francis Galton, nüfusun ıslah edilmesini öngören öjeni kavramını ortaya atarak üst kademedeki ailelere mensup bireylerin birbiriyle evlenmesi ve çocuk yapmasının teşvik edilmesi gibi pozitif önlemlerle ırkın geliştirilebileceğini savunmuştur (Galton, 1883). Sosyal Darwinistler Darwin'in kuramını kendi açılarından yorumlayarak görüşlerini yaymış, böylece öjeni düşüncesi de 19. yüzyıl sonlarında hayli popüler hale gelmiştir. Bilindiği gibi, Nazi Almanyasında öjenik ideal biyolojik açıdan kusurlu olduğuna inanılan insanların, hatta ırkların yok edilmesi yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle öjeni destekçisi Sosyal Darwinizm, neo-Malthuşçuluğa göre günümüzde daha kötü bir üne sahiptir.

3. Malthuşçuluk ve Evrim Teorisi

Darwin, *Beagle* gemisiyle Galapagos Adaları'na gerçekleştirdiği yolculukta türler arası farklılaşmayla ilgili muazzam boyutta veri toplamış ve bunun üzerine türlerin dönüşüm geçirdiğine ikna olmuştu. İngiltere'ye döndüğünde konu üzerinde sistematik olarak çalışmaya başladı. Malthus'un denemesini de bu dönemde okumuştur. Darwin, otobiyografisinde doğal seçim düşüncesinin ortaya

4 Sosyal Darwinizm, doğal seçim ilkesinin toplumda da geçerli olduğunu, bu nedenle kapitalist ekonominin temelinde yatan rekabetin toplumların ilerlemesi için elzem olduğunu öne süren görüştür.

çıkmasında jeolog Charles Lyell'in ve Malthus'un çalışmalarının etkili olduğunu belirtmiştir (Barlow, 1958, s. 70-71, 110).⁵ Varlıklı bir ailenin mensubu olan Darwin hisse senetlerindeki günlük değişimleri takip ederek gelir elde ediyordu, politik iktisadı geliştiren İskoç ekonomistlerin teorilerinden de haberdardı. Buna bağlı olarak Darwin'in evrim kuramını geliştirirken kapitalizmdeki rekabet ilkesini biyolojiye uyarladığı, bu nedenle bireyler arasındaki rekabetin türlerin evrimine olan etkisine haddinden fazla ağırlık verdiği öne sürülmüştür. (Lewontin, 1991, s. 10). Malthus'un Darwin üzerindeki etkisi de genellikle bu bağlamda değerlendirilir. Darwin, 1838 yılında Malthus'un ünlü denemesini zaman geçirmek için okuduğu sırada, toplumdaki fazla nüfusun elenmesi sürecinin hayvan ve bitkiler için de geçerli olabileceği, var kalmak için verilen uzun mücadeleler sonucunda belirli varyasyonların hayatta kalması ile türlerin dönüşebileceği düşüncesini geliştirmiştir (Barlow, 1958, s. 110). Darwin *Türlerin Kökeni*'nde aynı türün veya farklı türlerin üyelerinin birbirine veya doğal koşullara karşı verdiği savaşımın Malthus'un doktrininin bitki ve hayvanlara uygulanması olduğunu açıkça belirtmiştir (Darwin, 1859/2009, s. 63).

Malthus-Darwin ilişkisini inceleyen çoğu bilim tarihçisi, Malthus'un toplumdaki mücadeleyi vurgulamasının Darwin'in nüfusun doğal seçim üzerindeki etkisini anlamasına katkıda bulunduğu kanısındadır (Gale, 1972; Vorzimmer, 1969; Young, 1969). Bir istisna olarak, Bowler (1976, s. 631) Darwin'in hayatta kalma mücadelesi konusunda tür-içi rekabeti temel aldığını, Malthus'un teorisinde ise bundan farklı olarak bir türün genel olarak varlığını sürdürme mücadelesinin vurgulandığını, bu nedenle Malthus'un toplumla ilgili fikirlerinin Darwin üzerinde o denli etkili olmadığını öne sürmüştür. Bowler'a göre Malthus ilkel kabileler arasında nüfus artışıyla birlikte gelen mücadeleleri örnek olarak vermiştir, ancak burada bile bu tür bir mücadeleyle ilerleme, gelişim ve evrim gibi düşünceler arasında bir bağlantı yoktur (Bowler, 1976, s. 637-639).

Kuşkusuz bireyler arası mücadelenin evrimle ilişkilendirilmesi Malthus'a değil Darwin'e özgüdür, bu bakımdan Bowler (1976) yerinde bir tespitte bulunmaktadır. Fakat Bowler bunun ötesinde Malthus'taki mücadele kavramını türün hayatta kalmak üzere verdiği dışsal mücadeleyle, Darwin'in evrimsel yaklaşımını ise tür-içi mücadeleyle özdeşleştiren bir antagonizma üzerinde durmaktadır ki iki düşünür arasındaki söz konusu farkın abartılı bir yorumuna yol açmaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri Bowler'ın birey, popülasyon (toplumsal grup) ve tür düzeylerindeki farklı seçim etmenlerinin nüanslarına –muhtemelen

5 Tıpkı Darwin gibi, Darwin'den bağımsız olarak kendi evrim görüşünü geliştiren Alfred Russel Wallace da Malthus'u okumuş ve kuramını geliştirirken Malthus'tan etkilenmiştir (Gribbin ve White, 2009, s. 204).

bunlara hâkim olmaması nedeniyle— analizinde yer vermemesi, meseleyi birey ve tür ayırımına indirgemesidir. Bu konudaki ayrıntılara baktığımızda ise gerek Darwin'in teorisinde gerekse Malthus'un nüfus teorisinde grup seçiliminin ele alındığını görürüz. Üstelik bu konuda Bowler'ın savının aksine belirli kesişimler de vardır: Malthus ve Darwin kolektif mücadelenin rolünü teslim etmişlerdir (elbette daha önce vurguladığımız gibi sadece Darwin açısından bu durum bir seçim ve türsel dönüşüm meselesidir). Darwin, *İnsanın Türeyişi*'nde insanın evrimsel olarak kolektif bir varlık olduğunu ve bu şekilde hayatta kaldığını vurgular (Darwin, 1871/2015). Ayrıca, rekabetin mutlaka güçlünün zayıfı ezmesi şeklinde değil, organizmaların çevreye uyumu çerçevesinde gerçekleştiğini belirtmiş, biyolojiyle ilgili görüşlerinin "güçlü olan haklıdır" şeklindeki bir toplumsal ilke şeklinde çarpıtılmasından rahatsızlık duymuştur (Eddy, 2010, s. 24). Malthus da nüfus baskısının kabileler arası çatışmalara yol açtığına dikkat çekerek grup düzeyindeki bir mücadeleden söz eder. Darwin türler arası mücadele ve bir türün çevreye karşı hayatta kalma savaşımını bireysel düzeydeki doğal seçim kadar vurgulamamakla birlikte, tamamen yok sayıyor da değildir. Malthus'un toplumsal görüşü ise insanın türsel dayanışmasını tamamen yok sayar; doğal durum olarak Malthus'a göre böylesi bir şey söz konusu değildir, olsa olsa ahlaki bir müdahale söz konusu olabilir. Üstelik Malthus türün tümden var kalması için verilen ahlaki çabaları da yine öngördüğü doğal durum temelinde olumsuzlamaktadır.

Bowler'ın (1976) temel aldığı ayırım bağlamında konuyu ele alacak olursak, Kropotkin'in evrimsel görüşlerinin birey temelli Darwinçiliğin karşı kutbu niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. Kropotkin, Malthusçu etki altındaki Darwin'den farklı olarak türün doğaya karşı verdiği dışsal savaşımın temel bir rol oynadığını vurgulamakta, bu bağlamda doğal seçilime alternatif olarak karşılıklı yardımlaşmayı öne çıkarmaktadır (Kropotkin, 1906/2001). Kropotkin bireyler arası mücadelenin gerçekliğini kabul eder, fakat ona göre doğadaki mücadeleler asıl olarak türler arasında gerçekleşmektedir (Çaylak ve Karadiken, 2020, s. 93). Kropotkin'e göre, Darwin insanın evrimini ele alırken rekabete aşırı ağırlık vermesi nedeniyle ancak medenî toplumda zayıfın hayatta kalabildiği çıkarımında bulunmuştur (Kropotkin, 1906/2001). Darwin bu varsayımında rekabeti evrimsel bir etmen, zayıf olanın hayatta kalabildiği toplumsal koşulu ise evrimsel açıdan karşı bir unsur olarak ele almıştır. Oysa bireylerin hayatta kalmasını sağladığından aslında toplumsal yardımlaşma doğrudan bir evrimsel unsur olarak ele alınmalıdır. Bu eleştirilerine rağmen, Kropotkin Darwin'in aslında mutlak bir rekabeti savunmadığını vurgulamış ve Darwin'in teorisini Sosyal Darwinistlerin tam zıttı yönde yorumlamıştır (Eddy, 2010, s. 25-27). Bir görüşe göre Kropotkin'in Darwin ve yine bireysel seçilime önem atfeden Wallace'tan bambaşka sonuçlara varmasının

temelinde ampirik araştırmalarını yürüttüğü coğrafi koşullar etkili olmuştur (Todes, 1989). Darwin tropikal iklimi incelemiştir, Kropotkin ise Sibirya'yı. Sibirya'nın güç iklim koşullarında ise türlerin hayatta kalmak için yardımlaşmadan başka şansı bulunmamaktadır. Kuşkusuz bu husus temelinde Kropotkin'in eleştirisinin evrensel geğerliliği tartişılabilir, fakat Kropotkin her hálükârda ideoloji temelli önemli bir eleştiri ortaya koymaktadır.

Malthus'un Darwin üzerindeki asıl etkisi, nüfusun geometrik oranda artması sonucunda ilgili popülasyonda kaçınılmaz bir düşüő olacağı düşüncesidir. Bu etki, Darwin'in Malthus'un denemesini okuduğu gün türlerin dönüşümü üzerine yazdığı deftere Malthusçu ilkeyle tür içi eliminasyon arasındaki bağlantıya ilişkin notlar almış olmasıyla da günümüzde iyi bilinmektedir (De Beer, 1960).⁶ Gerçekten de buradaki temel düşünce elemanın nasıl olacağından ziyade elemanın besin-nüfus dengesizliği nedeniyle kaçınılmaz oluşu gibi gözükmektedir. Diğer yandan, Bowler (1976) Malthus'un teorisinde çatışmanın dönüştürücü bir güç olmadığı tespitinde haklı olsa da bu yoruma karşı şu hususu vurgulamalıyız: Darwin'in Malthus'tan etkilenmiş olması için Malthus'un bireyler arası mücadele ile ilerleme arasında bir bağlantı kurması şart değildir. Zira biyolojik evrim toplumun tarihsel gelişim dinamiklerinden farklı olduğu gibi Darwin'e göre biyolojik evrim temelde bir ilerlemeye karşılık gelmek zorunda değildir. Bowler (1976, s. 642) Sosyal Darwinizm'in toplumsal ilerleme fikrini öne çıkarmasından hareketle Malthus'la Darwinizm arasında önemli bir fark olduğunu ileri sürmüştür. Oysa Darwin'in kendi düşüncelerinin ilerleme açısından Sosyal Darwinist olduğuna dair bir veri yoktur (Freeman vd., 1974; Rogers, 1972; Young, 1969). Bunun da ötesinde Darwin doğal seçilimi bile evrimin tek unsuru olarak öne sürmemiş, evrim konusunda çoğulcu bir yaklaşım benimsemiştir (Asma, 1996; Gould, 1997; Winther, 2012). Darwin'e göre evrim yalnızca türlerin dönüşümüdür, dönüşüm ise değişen çevresel koşullara adaptasyon meselesidir. Genel bir evrim ilkesi ve bu ilkenin ilerleme olduğu düşüncesi Darwin'den ziyade Spencer'in evrim görüşünde bulunur (Spencer, 1891). Dolayısıyla, Malthus'un Darwin üzerindeki etkisini kanıtlamak adına tür-içi mücadelenin evrime yol ağması gibi bir tezin toplumsal temeline odaklanmak zorunda değiliz.

Darwin kimi araştırmacılar tarafından toplumsal evrim ve biyolojik evrim arasındaki paralellik ve bu anlamda Sosyal Darwinizm'i tetiklemesi üzerinden eleştirilse de hiçbir zaman açıkça bir genel evrim ilkesinden söz etmemiştir. Darwin *İnsanın Türeyişi*'nde dahi toplumsal evrim açısından bu konuya açıklık

6 Bununla birlikte Darwin'in Malthus'u okumadan önce seçilim düşüncesini geliştirip geliştirmediği hususu bilim tarihçileri arasında tartişılmaktadır (Herbert, 1971).

getirecek denli net bir tutum benimsememiş, bu da Darwin'in görüşlerinin Sosyal Darwinizm açısından kesin bir değerlendirilmesinin yapılmasına engel olmuştur (Greene, 1977, s. 2). Öte yandan, bu durum kuşkusuz Darwin'in toplumsal evrimin Sosyal Darwinist yorumuna hiçbir dolaylı katkısı olmadığı anlamına gelmez. Bireyler, kabileler ve ırklar arasındaki rekabetin ilerlemenin itici bir gücü olduğu düşüncesinin dönemin İngiliz entelektüel çevrelerinde hâkim olduğu gerçeğinden hareketle, Darwin'in bu kültürel ortamda teorisini geliştirdiği, dolayısıyla Sosyal Darwinizm'e atfedilen düşüncelerin aslında süreklilik arz eden bir gelişimi olduğu tespiti daha gerçekçidir (Greene, 1977).

Karl Marx ve Friedrich Engels Malthus'u şiddetle eleştirmekle birlikte, *Türlerin Kökeni*'nin yayınlanmasını coşkuyla karşılamışlardır. Marx kendi adının Darwin'le birlikte anılmasından gurur duyduğunu belirtmiştir (Runkle, 1961, s. 108). Almanya'da sosyal demokratik hareketin öncülerinden olan Ferdinand Lassalle'a yazdığı mektupta Darwin'in kuramının sınıf mücadelesi için doğa bilimlerinde önemli bir temel sunduğunu, bu alanda teleolojiye son darbeyi indirmesi nedeniyle *Türlerin Kökeni*'nin çığır açıcı olduğunu vurgulamıştır (Marx, 1975, s. 115).⁷ Öte yandan Marx, Darwin'in doğa bilimlerindeki rolünü takdirle karşılamasına rağmen, biyolojik evrimle ilgili ilkelerin doğrudan topluma uygulanamayacağına, teknik gelişmeler ve üretimle birlikte toplumsal alanın diğer türler için geçerli olan ilkelerden bağımsız bir yapıya kavuştuğunun altını çizmektedir (Colp, 1974). Nitekim *Türlerin Kökeni*'ni ilk yüzyılsel okumasından çok sonra tekrar incelediğinde bu tür bir paralelliği sezer ve bu nedenle esere çok daha ihtiyatlı yaklaşır. Marx ve Engels Darwin'i, Hobbesçu bir ilke olan herkesin herkesle savaşımını hayvanlara uygulamakla itham eder ve ona karşı Malthus'un nüfus ilkesine yönelttiklerine paralel bir eleştiride bulunurlar (Engels, 1961). Nihayetinde, açlığın temel sebebi nüfusun fazla olması değil, aç insanları doyurmak üzere besin üretilmesi yerine gıdayı satın alacak cüzdanların sayısına göre üretim yapılmasıdır (Engels, 1975a, s. 162). Darwinizm'de bireyler arası savaşım ve Malthusçu nüfus ilkesi öncelikle biyolojiye uygulanmış, ardından tekrar topluma aktarılarak bu yolla toplumun değişmez gerçekleri gibi yansıtılmıştır (Engels, 1975b, s. 284). Bu temelde, Marksistler biyolojinin toplumsal statükoyu meşrulaştırmada kullanılmasına şiddetle karşı çıkmışlar ve Sosyal Darwinizm'i bu açıdan eleştirmişlerdir (Runkle, 1961, s. 111; Untermann, 2018).

7 Bununla birlikte, bir zamanlar Marx'ın *Kapital*'i Darwin'e ithaf etmek istediği öne sürülse de (ör. Runkle, 1961), bilim tarihçileri sonradan bunun gerçek olmadığına, bu ithafı asıl yapmak isteyenin (Darwin bu isteği reddetmiştir.) Marx'ın damadı Edward Aveling olduğuna dair kanıtlar sunmuştur (Fay, 1978; Feuer, 1975).

Darwin ile Malthus'un ortak noktası genel olarak kaynakların sınırlılığına vurgu, bunun sonucunda rekabetin ve çatışmaların kaçınılmaz olduğuna yönelik kötümser yaklaşımdır. Marksistler de nüfus baskısının toplumsal çelişkileri derinleştireceğini kabul etmekte ve bu konuda Malthus'a itiraz etmemektedir. Ancak buradaki sorun Malthus'un teorisinde yatan biyolojik determinizmdir. Malthus'un nüfus teorisi yoksulluğun nedenlerini biyolojik ilkelere indirgeyerek toplumsal eşitsizliğin ardındaki diğer etmenleri yok saymış, nüfus probleminin çözümünü ise insanların cinsel dürtüsü ve bu dürtünün engellenmesi ikilemine sıkıştırmıştır.

Toplumsal örgütlenmenin dönüşümü, işbölümünün getirdiği olanaklar ve emeğin üretkenliğindeki artış tarihsel olgular olmasına rağmen, Malthus nüfus baskısıyla doğacak çatışmaya karşı bu dönüşümün pozitif potansiyelini dengeleyici bir unsur olarak görmemektedir. Toplumsal dönüşüm biyolojik evrimde olduğu gibi mutlak bir ölüm-kalım sürecini gerektirmemektedir. Bir insanın yaşam süresi içinde dahi toplumsal örgütlenmenin düzenlenişinde önemli değişimler olabilir; örneğin siyasal devrimler veya toprak reformu ile birlikte toprak mülkiyetinin küçük üreticiye paylaştırılması veya kamulaştırılması mümkündür. Malthus'un toplumsal evrimin bu tür olasılıklarını göz ardı ederek nüfus konusunda açlık ve ölüm-kalım mücadelesine odaklanması, insanı toplumsal niteliklerinden soyutlayarak biyolojik bir nesneye indirgemesi anlamına gelmektedir. İronik bir şekilde, bu durum onun nüfus teorisinin tüm türleri kapsayan doğal seçim ilkesinin ortaya atılmasında ilham kaynağı olmasını beraberinde getirmiştir. Toplumsal alandan biyolojiye uyarlanan bu düşüncenin de etkisiyle, Darwin türlerin evriminde doğal seçilimi, seçim konusunda ise rekabeti birincil etmen olarak ele almıştır. Sosyal Darwinistlerin doğal seçim ilkesini topluma yeniden aktarmasıyla, kapitalist rekabetin evrensel bir gerçek olduğu varsayımı biyolojinin dolayımından geçerek kendi kendisini doğrulamak üzere kullanılmış, biyolojiyi ve toplum bilimini kapsayan bir totolojiye dönüşmüştür.

4. Malthusçuluk ve Biyolojideki İdeoloji

Malthus'un biyoloji odaklı bir ilke ortaya koyarak diğer klasik iktisatçıları ve Darwin'i doğrudan etkilediğinden, Darwin'in ise Sosyal Darwinizm ve neo-Malthusçuluk başta olmak üzere toplum bilimleri üzerinde ideolojik etkileri olduğundan daha önce söz etmiştik. Malthus'un nüfus teorisinin sosyal bilimler-biyoloji-ideoloji etkileşimleri açısından incelenmesi daha karmaşık problemleri beraberinde getirmektedir. Çünkü, bu etkileşimler söz konusu olduğunda gerek sosyal bilimler gerekse doğa bilimleri açısından ideolojik olanı ayıklamamızı sağlayacak nihaî ve dominant bir teori bulunmadığı gibi, tek bir disipline özgü

yaklaşım da belirleyici olamaz, çünkü toplumsal dönüşümün ilkeleri gibi kompleks meselelerde farklı bilimlerin konusu olan sayısız etmen bulunmaktadır. Bu nedenle farklı disiplinler arasındaki ideolojik etkilerin irdelenmesi de bütüncül bir yaklaşımı gerektirir: Toplum bilimindeki biyoloji odaklı önyargıları yalnızca biyolojiyi temel olarak veya biyolojideki toplum odaklı önyargıları yalnızca toplum bilimini temel olarak eleştiremeyiz. Bu probleme karşı ancak şöyle bir yol önerilebilir: İdeoloji eleştirisinin farklı bilimsel disiplinlerdeki gelişmeler ve kuramsal problemleri özümseyen, fakat bunların ötesinde yer alan özerk bir epistemolojik zemine yerleştirilmesi. Bu tür bir epistemolojik zeminde, insanın kolektif bilincindeki izler, bilimsel pratikler ve çıkar çatışmalarına bağlı ideolojik çarpıtmaların bağımsız bir felsefi değerlendirmesi sağlanabilecektir.

Darwin'in Malthusçuluğunu ve evrim teorisindeki Malthusçu izleri bu temelde ele aldığımızda, bu makalede tartıştığımız farklı tutumlar şu şekilde özetlenebilir: Darwin'e ve Huxley gibi bazı Darwincilere göre, aşırı nüfus ve seçim birer olgudur, fakat buradan toplum adına evrimsel bir etik çıkarmamalıyız (Eddy, 2010). Dolayısıyla Darwin'in kendisinin Sosyal Darwinizm'in aşırılıklarından arındırılmış bir Malthusçuluğu savunduğu söylenebilir. Spencer başta olmak üzere Sosyal Darwinistler daha iddialı tezlerle ortaya çıkmış ve kendi kuramsal yaklaşımlarının toplumu da kapsayan genel doğa yasalarını açıkladığını ileri sürmüşlerdir. Buna göre rekabet ve seçim hem kaçınılmazdır hem de insanlık adına iyidir çünkü ilerlemeyi sağlar. Marx ve Engels'e göre insan dışı türler için aşırı nüfus geçerli olabilir, fakat toplumda tarihsel yasalar geçerlidir ve Malthus'un nüfus ilkesi bu anlamda temelsizdir. Kropotkin'e (1906/2001) göre Malthus'un nüfus ilkesi yanlıştır, böyle bir doğa yasası yoktur çünkü aşırı nüfus nadiren doğada türler adına problem yaratmıştır. Kropotkin, insanın ise özünde dayanışmacı olduğunu öne sürmektedir.

Sözü edilen bu kuramsal yaklaşımlar yardımlaşma ve rekabet etmenlerine farklı roller biçmekte, hatta bu kavramlara farklı anlamlar yükleyebilmektedir. Bilim insanlarının kullandıkları kavramlarla ilgili anlam farklılıkları ise, bilinçteki ideolojik çarpıklığın bilimsel yargılara sızmasını beraberinde getirebilmektedir. Bu bağlamda Malthus örneğinde, sınıfsal çıkarların etkisiyle gerçekleşen ideolojik tutumun etkisinden söz etmiştik. Çoğu durumda bilimdeki ideoloji bariz ve bilinçli bir çarpıtma şeklinde açığa çıkmamakta, sözü edilen kavramlardaki öznellik ile kuramlar arasındaki bir geri-besleme ilişkisi temelinde şekillenmektedir. Kavram ile kuram arasındaki bu ilişkide ise, sınıfsal konuma bağlı öznelğin yanı sıra bireyin bir özne olarak kendi türsel varlığını doğaya yansıtmasına/dayatmasına bağlı olarak gerçekleşen türsel bir öznellik söz konusudur. Bu türsel öznellik ise doğa bilimindeki kavramın nesnesini yansıtmasını oldukça güçleştirmektedir.

Rekabet ve yardımlaşma kavramlarının var olabilmesi için bu ilişkileri geliştiren öznelere var olması gerekir. Bu öznelere, bir toplum içerisinde bilinçli tercihlerde bulunan insanlardır. Fakat biyolojide özneyi nasıl ele almalıyız? Bir türün üyeleri yardımlaşma ve rekabet konusunda belirli seçimlerde bulunabilirler. Belirli bir türe mensup bireylerin seçimlerinin ne derecede “bilinçli tercih” kapsamında değerlendirilebileceği, ilgili bireylerin bilişsel kapasitesine bağlı olarak yanıtlanması gereken önemli bir sorudur, ancak bireylerin davranışını açıklayan teoriler bu bilişsel faktörü mutlaka doğrudan yansıtmak zorunda değildir. Nitekim evrim ve evrimin başlıca unsuru olan doğal seçimde odaklanılan etmen, toplumsal ilişkilerde olduğu gibi bireysel çıkarla özgecilik arasındaki bir tercihten ziyade, belirli uyum stratejilerinin sunduğu evrimsel avantajlardır. Dolayısıyla doğal seçim ilkesinin biyolojideki formülasyonu ilgili organizmaların özneliğine dair herhangi bir varsayımda bulunulmasını gerektirmez.

Yine de bu durum biyolojide öznenin rolü üzerine hiçbir kuramsal çıkarım yapılamayacağı anlamına gelmemektedir. Sonuç olarak evrimdeki tek etmen doğal seçim olmadığı gibi, bu etmenin kendi başına formülasyonu da bilim tarihindeki düşünsel bir gelişimi ve bu gelişimdeki kimi olumsuzlukları yansıtmaktadır. Biyolojik öznelere ilişkin bilimsel bir kavrayış Darwinci kuramın tamamlayıcısı olarak geliştirilebilir, hatta böylesi bir kavrayışın geliştirilmesi bu makalede ayrıntısına giremeyeceğimiz nedenlerden dolayı oldukça önemlidir. Ancak, gerek doğal seçim konusunda, gerek evrimle ilgili diğer alternatif yaklaşımlarda, insanın kendi türsel özneliğine ait unsurlarından yola çıkması sıkça başvurulan bir yoldur, hatta türsel özneliğin tamamen elimine edilmesi muhtemelen olanaksızdır. Ne var ki böylesi bir çaba gösterilmesi yine de zorunlu ve çok önemlidir. İnsan-dışı özneye dair varsayımda bulunulurken insanca yorumların antroposentrik açıklamalara dönüşmesi bilimsel olguyu hayli çarpıtıcı bir raddeye varabilir. Bu nedenle insan bilincinin kavramsal eğip bükmelerinin mümkün olduğunca teşhis edilerek nötrale edilmesi gerekir.

Bizler insan türünün üyeleri olarak canlılığı ve evrimsel etmenleri incelerken doğada yardımlaşmayı ve/veya rekabeti görüyoruz, oysaki “yardımlaşma” ve “rekabet” (veya mücadele) herşeyden önce bizim kendi türsel ilişkilerimizden yola çıkarak anlam yüklediğimiz kavramlardır. Bu öznel anlamlandırma nedeniyle aynı varlık duruma göre rekabet, duruma göre yardımlaşma açısından ele alınabilir. Holobiyont⁸ örneğinde böylesi bir durum geçerlidir. Çok hücreli bir organizma bir konak olarak çeşitli mikroorganizmaları bünyesinde barındırır. Çok hücreli canlı

8 Holobiyont, biyolojide farklı türlerin ortaklık ilişkilerine dayanan sistemlere verilen isimdir (Kratz ve Margulis, 1991).

ile mikroorganizmalar arasında simbiyotik bir ilişki söz konusudur. Örneğin, bir hayvanın sindirim kanalında yaşayan bakteriler bu hayvanın sindirim yapmasını mümkün kılar, buna karşılık bakteriler bir yaşam ortamı bulmuş ve buradan beslenmiş olurlar. Çok hücreli organizma bir seçim birimi olarak diğer çok hücrelilerle varoluş mücadelesi içerisinde, fakat aynı zamanda holobiyontun kendisi de bir ekosistem olarak ele alınabilir (Suárez ve Stencel, 2020). Dolayısıyla evrimsel mücadeleye gelen bireylerin kendileri çoğu durumda daha alt seviyedeki simbiyotik ilişkilerin ürünü olan birimlerdir.

Bu durum ise yardımlaşma veya rekabet olgularının belirlenebilmesi için bireyin ne olduğuna dair a priori bir temellendirmenin zorunlu olduğu anlamına gelir. Çok hücreli organizma birey olarak ele alındığında daha üst düzeydeki bir rekabetin nesnesi olarak analiz edilebilecektir. Bu organizma, içerisinde yaşayan biyontların çevresel koşullarını belirleyen bir ekosistem olarak ele alındığında ise belirli simbiyotik ilişkilerin nesnesine dönüşür. Kavram ile kuram arasındaki geribesleme ilişkileri bu tür tercihler sonucunda kurulur. Çok hücreli organizmanın ekolojik bir birim olarak kuramsal değerlendirilmesi yapılmaksızın holobiyont kavramının geliştirilmesi mümkün değildir. Holobiyont kavramı ise işbirliğinin ve ortaklaşmacı ilişkilerin rolünü ön plana çıkarır. İnsanlar olarak, holobiyontun alt unsuru olan biyontlar arasındaki bu etkileşimleri tanımlamamızı sağlayan şey yardımlaşma, işbirliği vb. kavramlara yüklediğimiz anlamlardır. Kuşkusuz, bu durum işbirliğinin nesnel ölçütünün var olamayacağı anlamına gelmez. Örneğin holobiyont içerisinde yer almalarının biyontların bireysel devamlılığına olan katkısını işbirliğinin ölçütü olarak belirleyebiliriz. Ancak türsel özelliğimizin sızmasını tamamen engellemek bundan çok daha fazlasını gerektirecektir. En nihayetinde, bu tür bir yapıda alelade bir toplama değil bireyleri görüyoruz. Birey olmanın anlamını ise, birer organizma olarak kendi deneyimimizden yola çıkarak kurabiliyoruz. Holobiyont örneğindeki ilişkilerin geneline baktığımızda buradan şöyle bir sonuç çıkmaktadır: Canlı sistemlerdeki ilişkilerde genellikle kompleks, çok katmanlı ve değişken yapılar kurulmaktadır. Bu nedenle bu kompleks yapıları ilişkileri tanımlamak üzere kullanılan işbirliği (yardımlaşma) ve rekabet gibi insan-odaklı kavramların anlamlarını belirleyen nesnel bağlamın iyi bir şekilde kurulması veya duruma göre bu kavramların yerine daha nesnel tanımlamaların yapılması gerekmektedir.

Yardımlaşma ve rekabetin insan-merkezli kavramlar olması kuşkusuz bu kavramların doğa bilimleri açısından tamamen temelsiz olduğu, doğada herhangi bir şekilde bu kavramlarla bağlantılandırılacak olgular olmadığı anlamına gelmez. Fakat daha nesnel temellere dayalı kavramlarla “yardımlaşma” ve “rekabet” gibi insanî anlam yüklü kavramlar arasında belirli ayrımlar yapabiliriz. Örneğin, holobiyont,

simbiyoz, varyasyon ve doğal seçim (seçimle ilgili belirli tartışmalar bulunsa da) nispeten biyolojik olgulara odaklanmak suretiyle geliştirilen kavramlardır. Rekabet gibi kavramların ise insan-temelli anlamları nedeniyle ideolojik eleştiriye tabi tutulmaları gereklidir ki bilimsel olgular ele alınırken ortaya çıkan önyargılar ve farkında olmadan da olsa yapılabilen çarpıtmalarla hesaplaşılabilsin. Bu eleştiri, biyolojik determinizmin sosyal kuramları etkileyebildiği gibi, aynı şekilde insan ve toplum temelli teorilerin ve hatta kavramların dahi biyolojiyi etkileyebildiğini göstermektedir.

5. Sonuç

Malthus'un nüfus teorisi toplumsal gelişimin açıklanmasını büyük ölçüde biyoloji odaklı bir analizle sınırlandırmaktadır. İnsanın üremesi ve cinsel dürtüleri gibi olguların biyolojik nitelikte olduğu, bu anlamda insanın biyolojik gerçekliğinin toplumsal analize dahil edilmesi gerekliliği aşikâr olmakla birlikte, Malthusçuluk bu durumun ötesinde bir indirgemeciliği içermektedir. Toplumsal gelişim, insan türüne ait spesifik bir alanı ve bu alana ait ilkeleri barındırır; oysa Malthusçu teori türlere ait genel bir saptamayı mutlaklaştırmaktadır.

Malthus'un nüfus teorisi toplumsal eşitsizliğin meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir. Malthus'un nüfus sorunu karşısında sosyal dönüşümün içsel dinamiklerini hesaba katmamış olması ise onun toplumda katı bir biyolojik yasanın geçerli olduğu konusundaki ısrarını beraberinde getirmiştir. Bu katı yasaya uygun olarak, Malthusçuluk yoksulların işsizliğe ve açlığa terk edilmesi gibi acımasız uygulamaları savunabilmektedir. Malthus'un Darwin üzerindeki etkisi ise tarihsel koşullara bağlı ideolojik etkilerin disiplinler arasındaki dolambaçlı yollardan geçerek totolojik değerlendirmelere yol açmasının bir uğrak noktası niteliğindedir. Darwin'in uzun yıllara yayılan titiz araştırmaları ve ulaştığı sonuçları sayısız kanıtla destekleme çabası, biyolojide nesnel bir yaklaşımı önemseydiğini gösterir niteliktedir. Buna rağmen Darwin'in türlerin evrimini açıklarken bireyler arası işbirliğinden ziyade rekabete odaklanması, içinde bulunduğu sınıfsal ilişkilerin ve okuduğu klasik iktisatçıların görüşlerinin etkisiyle açıklanabilir. Darwin'e alternatif olarak karşılıklı yardımlaşma etmeninin belirleyici olduğunu öne süren Kropotkin'in yaklaşımında da, Kropotkin'in anarşist ve toplumcu bir bilim insanı olması itibarıyla benzer bir ideolojik arkaplan görülebilir. Türlerin evriminde rekabetin mi yoksa işbirliğinin mi daha belirleyici olduğu sorusu elbette ampirik temelde yanıtlanmalıdır. Ancak içerisinde bulunduğumuz toplumsal ilişkiler kavramlarımızı dahi etkilediğinden, ampirik araştırmanın niteliğine etkide bulunan ideolojik koşullanma oldukça derinde yatıyor olabilir. Bu nedenle rekabet gibi insan-odaklı tanımlamalar yoğun bir ideoloji eleştirisine tabi tutulmaksızın nesnellığe yaklaşılması mümkün olmayacaktır.

Kaynakça

- Asma, S. T. (1996). Darwin's causal pluralism. *Biology and Philosophy*, 11(1), 1–20.
- Barber, W. J. (2009). *A History of Economic Thought*. Middletown: Wesleyan University Press.
- Bardi, U. (2011). *The Limits to Growth Revisited*. Dordrecht: Springer.
- Barlow, N. (1958). *The Autobiography of Charles Darwin 1809–1882*. London: Collins.
- Bowler, P. J. (1976). Malthus, Darwin, and the concept of struggle. *Journal of the History of Ideas*, 37(4), 631–650.
- Buchholz, T. G. (2021). *New Ideas from Dead Economists: The Introduction to Modern Economic Thought* (4. baskı). London: Penguin Publishing Group.
- Burkett, P. (1998). A critique of neo-Malthusian Marxism: society, nature, and population. *Historical Materialism*, 2(1), 118–142.
- Çaylak, A., ve Karadiken, H. (2020). Salgın hastalıklar bağlamında iki varoluş mücadelesinin karşılaştırmalı analizi: Malthuşçu kaos ve Kropotkinci karşılıklı yardımlaşma. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 3(2), 83–100.
- Chalmers, T. (1836). *On the Power, Wisdom and Goodness of God: As Manifested in the Adaptation of External Nature, to the Moral and Intellectual Constitution of Man*. Philadelphia: Carey, Lea, & Blanchard.
- Colp, R. (1974). The contacts between Karl Marx and Charles Darwin. *Journal of the History of Ideas*, 35(2), 329–338.
- Darwin, C. (1871/2015). *İnsanın Türeyişi*. Çev. Ö. Ünalın. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Darwin, C. (1859/2009). *The Annotated Origin: A Facsimile of the First Edition of On the Origin of Species*. Cambridge: Harvard University Press.
- De Beer, G. (1960). *Darwin's notebooks on transmutation of species*. British Museum (Natural History).
- Desmond, A. (1992). *The Politics of Evolution: Morphology, Medicine, and Reform in Radical London*. Chicago: University of Chicago Press.
- Desrochers, P., ve Hoffbauer, C. (2009). The post war intellectual roots of the population bomb. Fairfield Osborn's 'Our Plundered Planet' and William Vogt's 'Road to Survival' in retrospect. *The Electronic Journal of Sustainable Development*, 1(3), 73.
- Eddy, B. (2010). Struggle or mutual aid: Jane Addams, Petr Kropotkin, and the progressive encounter with Social Darwinism. *The Pluralist*, 5(1), 21–43.
- Ehrlich, P. R. (1983). *The Population Bomb*. New York: Ballantine Books.
- Engels, F. (1961). *Doğanın Diyalektiği*. Çev. A. Gelen. Ankara: Sol Yayınları.
- Engels, F. (1975a). Engels to Friedrich Albert Lange. *Selected Correspondence* (s. 160–162) içinde. Moscow: Progress Publishers.
- Engels, F. (1975b). Engels to Pyotr Lavrovich Lavrov. *Selected Correspondence* (s. 283–285) içinde. Moscow: Progress Publishers.
- Fay, M. A. (1978). Did Marx offer to dedicate Capital to Darwin?: A reassessment of the evidence. *Journal of the History of Ideas*, 39(1), 133–146.

- Feuer, L. S. (1975). Is the 'Darwin-Marx correspondence' authentic? *Annals of Science*, 32(1), 1-12.
- Freeman, D., Bajema, C. J., Blacking, J., Carneiro, R. L., Cowgill, U. M., Genovés, S., ... Harris, M. (1974). The evolutionary theories of Charles Darwin and Herbert Spencer [and comments and replies]. *Current Anthropology*, 15(3), 211-237.
- Gale, B. G. (1972). Darwin and the concept of a struggle for existence: a study in the extrascientific origins of scientific ideas. *Isis*, 63(3), 321-344.
- Galor, O., ve Moav, O. (2002). Natural selection and the origin of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 117(4), 1133-1191.
- Galton, F. (1883). *Inquiries Into Human Faculty and Its Development*. New York: Macmillon. 15.12.2022 tarihinde <https://archive.org/details/inquiriesintohu00galtgoog/page/n14/mode/2up> adresinden erişildi.
- Götmark, F., ve Andersson, M. (2020). Human fertility in relation to education, economy, religion, contraception, and family planning programs. *BMC Public Health*, 20(1), 265. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-8331-7>
- Gould, S. J. (1997). Evolution: The pleasures of pluralism. *The New York Review of Books*, 44(11).
- Greene, J. C. (1977). Darwin as a social evolutionist. *Journal of the History of Biology*, 10(1), 1-27.
- Gribbin, J., ve White, M. (2009). *Darwin: A Life in Science*. London: Pocket Books.
- Güneş, H. H. (2009). İktisat tarihi açısından nüfus teorileri ve politikaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(28), 126-138.
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162(3859), 1243-1248.
- Harvey, D. (1993). The nature of environment: dialectics of social and environmental change. *Socialist Register*, 29.
- Herbert, S. (1971). Darwin, Malthus, and selection. *Journal of the History of Biology*, 4(1), 209-217.
- Kratz, R. F., ve Margulis, L. (1991). *Symbiosis As a Source of Evolutionary Innovation: Speciation and Morphogenesis*. Cambridge: MIT press.
- Kropotkin, P. (1906/2001). *Karşılıklı Yardımlaşma*. Çev. I. Ergüden ve D. Güneri. İstanbul: Kaos Yayınları.
- Lenin, V. I. (1913). The working class and Neo-Malthusianism. 11 Ekim 2022 tarihinde <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1913/jun/29.htm> adresinden erişildi.
- Lewontin, R. C. (1991). *Biology as Ideology: The Doctrine of DNA*. London: Penguin Books.
- Malthus, T. R. (1798/1986). An essay on the principle of population. *The Works of Thomas Robert Malthus, London, Pickering & Chatto Publishers*, 1, 1-139.
- Marx, K. (1865). Letter to J B Schweizer "On Proudhon". 8 Ekim 2022 tarihinde https://www.marxists.org/archive/marx/works/1865/letters/65_01_24.htm adresinden erişildi.

- Marx, K. (1867/2021). *Kapital* (C. 1) Çev. M. Selik, N. Satlıgan, E. Özalp. İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K. (1975). Marx to Ferdinand Lassale in Berlin. *Selected Correspondence* (s. 115) içinde. Moscow: Progress Publishers.
- Meek, R. L. (1953/2019). Malthus - Geçmişte ve bugün: Bir tanıma denemesi. K. Marx ve F. Engels, *Nüfus Sorunu ve Malthus* (s. 23-59) içinde. Ankara: Sol Yayınları.
- Nikitin, P. (2006). *Ekonomi Politik*. Çev. H. Konur. Ankara: Eriş Yayınları.
- Osborn, F. (1949). *Our Plundered Planet*. London: Faber and Faber Ltd.
- Petersen, W. (1971). The Malthus-Godwin Debate, Then and Now. *Demography*, 8(1), 13-26.
- Rogers, J. A. (1972). Darwinism and social Darwinism. *Journal of the History of Ideas*, 33(2), 265-280.
- Rosenberg, A. (2000). *Darwinism in Philosophy, Social Science and Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Runkle, G. (1961). Marxism and Charles Darwin. *The Journal of Politics*, 23(1), 108-126.
- Spencer, H. (1891). *Progress: Its Law and Cause*. London: Williams and Norgate.
- Suárez, J., ve Stencel, A. (2020). A part-dependent account of biological individuality: why holobionts are individuals and ecosystems simultaneously. *Biological Reviews*, 95(5), 1308-1324.
- Todes, D. P. (1989). *Darwin without Malthus: The Struggle for Existence in Russian Evolutionary Thought*. Oxford: Oxford University Press.
- Untermann, E. (2018). *Marxian Economics: A Popular Introduction to the Three Volumes of Marx's Capital (Classic Reprint)*. London: Fb&c Limited.
- Vogt, W. (1949). *Road to Survival*. Literary Licensing.
- Vorzimmer, P. (1969). Darwin, Malthus, and the theory of natural selection. *Journal of the History of Ideas*, 30(4), 527-542.
- Winther, R. G. (2012). Darwin's pluralism, then and now. *Metascience*, 21(1), 157-161.
- Wrigley, E. A. (1988). The Limits to Growth: Malthus and the Classical Economists. *Population and Development Review*, 14, 30-48.
- Young, R. M. (1969). Malthus and the evolutionists: the common context of biological and social theory. *Past & Present*, (43), 109-145.